

Л. В. ОМЕЛЬЧУК

Любов Василівна Омельчук, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету державної податкової служби України

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Допит при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками, є тією слідчою дією, що дозволяє як отримати нові докази, так і перевірити інформацію, отриману із медичної документації та інших джерел. Аналіз наукових праць свідчить про те, що допит є доволі складною та багатогранною слідчою (розшуковою) дією.

Загалом питання тактики проведення допиту досліджувалися такими вченими, як Р. С. Белкін, В. О. Коновалова, Н. І. Порубов, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько та інші. Особливостям проведення допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених медичними працівниками частково приділяли увагу Ф. Ю. Бедричевський, Л. Г. Дунаєвська, проте дане питання і досі не втратило своєї актуальності.

Так, Н. І. Порубов визначає допит як процесуальний засіб отримання та перевірки інформації, який містить в собі процесуальний, криміналістичний, організаційний, психологічний та етичний аспекти¹. В. Ю. Шепітько характеризує допит як процесуальну дію, що представляє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть у ній участь, спрямований на отримання свідчень про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини по справі². Л. Д. Удалова зазначає, що допит у процесуальному доказуванні є зв'язуючою ланкою між засобами збирання доказів, які направлені на отримання показань, та їх перевіркою, яка здійснюється шляхом проведення слідчих дій. На її думку, це обумовлено тим, що гносеологічна природа допиту, яка заснована на методі пізнання, стосується й інших слідчих дій, що їх зближує та обумовлює їх тісний взаємозв'язок³. При цьому для допиту характерно те, що слідчий постійно повинен зберігати ініціативу у спрямованості спілкування, у регулюванні процесу обміну інформацією⁴. Це твердження є особливо актуальним в умовах сьогодення відносно розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками.

Допит є досить тактично та психологічно складною слідчою дією, який в переважній більшості випадків проходить за умов конфліктності та протистояння допитуваного. За твердженням Р. С. Белкіна, це зумовлено не тільки тим, що слідчому в низці випадків протидіє особа, що не бажає говорити правду або давати показання загалом, а й можливістю наявності в свідченнях особи, яка повідомляє слідчому всі відомі їй відомості стосовно справи, помилки та спотворень, які під час допиту потрібно своєчасно виявити та врахувати при оцінці та використанні свідчень⁵.

Результативність допиту в ході досліджуваної категорії кримінальних проваджень щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками залежить від професійних навичок слідчого, прокурора щодо застосування тактичних прийомів залежно від процесуального статусу та володіння спеціальними медичними знаннями допитуваних. Також на інформативність розглядуваної вербальної слідчої дії впливає якість підготовки до її проведення. До таких підготовчих дій або тактичних прийомів організаційного характеру належать: визначення предмету допиту; вивчення особи допитуваного; складання орієнтовного письмового плану майбутнього допиту; визначення кола та вжиття заходів щодо забезпечення участі у слідчій дії інших учасників відповідно до закону; визначення тактично оптимальних місця та часу проведення слідчої дії; підготовка для тактичного використання матеріали справи та речові докази; визначення тактичної необхідності та забезпечення використання звуко- та відеозаписуючої техніки для фіксації перебігу допиту⁶. Вважаємо, що окремим пунктом підготовчого етапу допиту має стати обов'язкове ознайомлення слідчим із нормативно-правовими та організаційно-розпорядчими актами, що регулюють відповідну сферу медичної діяльності, а також зі спеціальною медичною літературою.

Щодо предмета допиту, то слушно зазначає В. О. Коновалова, що він охоплює обставини, які необхідно встановити під час розслідування, і на його формування в кожному випадку впливають два фактори: перелік обставин, які підлягають з'ясуванню у справі, та дані, які повинні бути відомі або можуть бути відомі особам, що мають відношення до події злочину⁷. При розслідуванні злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками, можна виділити такі види допиту, як: допит потерпілого (як першочергова слідча дія), допит свідків, допит спеціаліста (експерта) та допит підозрюваного. При підготовці до кожного із видів допитів доцільно залучати спеціаліста, який допоможе слідчому правильно сформулювати та визначити черговість постановки питань допиту, що дозволить мінімізувати кількість тактичних помилок.

Окрему увагу слід приділити допиту підозрюваного, що є однією із найбільш складних та конфліктних слідчих дій. З аналізу судової практики можна зробити висновок, що зазвичай підозрювані або визнають свою вину частково, або не визнають її повністю, а також часто надають завідомо неправдиві відомості про обставини наданої медичної допомоги або відмовляються давати показання. Така ситуація зумовлена складністю доказування по даній категорії проваджень, що повною мірою розуміє підозрюваний медичний працівник.

При підготовці до допиту підозрюваного слід детально вивчити матеріали кримінального провадження, зокрема, вилучені медичні документи, особливо складені самим підозрюваним, довідки спеціалістів та висновки судово-медичної експертизи, протоколи допитів потерпілого, свідків, експертів тощо. Доцільно також за допомогою спеціаліста визначити тактику постановки питань при допиті, визначивши їх зміст та черговість. Слід продумати можливість пред'явлення чи оголошення допитуваному окремих матеріалів досудового розслідування з метою подолання протидії останнього. Своєчасне пред'явлення всіх або окремих доказів залежно від особистості допитуваного, зайнятої ним позиції та ситуації допиту може стати ефективним засобом подолання слідчим вибраної обвинуваченим лінії поведінки стосовно шуканої інформації⁸. Таке використання доказів є тактичним прийомом щодо реалізації слідчим наявної доказової інформації як шляхом безпосереднього пред'явлення, так і опосередкованими способами ознайомлення із нею допитуваного з метою зміни помилкової позиції, а також отримання свідчень щодо пред'явлених доказів і пов'язаних із ними обставин кримінальної справи, що розслідується⁹.

Допит підозрюваного щодо кожного етапу лікування пацієнта слід будувати «від загального до особливого». Наприклад, встановлюючи обставини проведення обстеження потерпілого, спочатку в допитуваного з'ясовуються загальні положення методики обстеження при відповідних симптомах, надалі – детально з'ясується порядок проведення діагностуючих заходів з прив'язкою до конкретного випадку.

Зазначимо, що допит підозрюваного особливий тим, що він є особою, якій краще за інших відомо всі обставини неналежної наданої медичної допомоги, а тому слід звернути увагу на повідомлення допитуваним інформації, яку не могла знати особа, що не проводила особисто відповідний медичний захід. В. К. Весельський рекомендує в таких випадках спрямувати допит на отримання таких відомостей, які, по-перше, неучасник не може знати, а, по-друге, можна перевірити й підтвердити конкретними доказами¹⁰.

Враховуючи обмеженість знань слідчого щодо закономірностей лікувальної діяльності та можливість перекручування підозрюваним тих чи інших відомостей, доцільно до допиту залучати спеціаліста, що володіє необхідними медичними знаннями. Ф. В. Глазирін заперечує ефективність такого тактичного прийому, вважаючи, що найсприятливішим психологічним чинником є допит «один на один»¹¹. Проте встановлення сприятливої психологічної атмосфери допиту за наявності інших його учасників, крім підозрюваного, буде менш складним для слідчого, ніж самостійне спілкування в рамках цієї слідчої дії з особою-медиком, яка володіє обсягом спеціальних медичних знань та прагне уникнути кримінальної відповідальності за неналежні дії свої чи колег. У такому випадку спеціаліст-медик сприятиме більш точному та повному розумінню допитуваного, який вживає в показаннях спеціальну термінологію; допоможе проаналізувати чинні спеціальні правила, інструкції та інші документи; встановити спосіб скоєння злочину; викрити неправдиві показання, які стосуються спеціальних питань¹².

У ході допиту підозрюваного слід з'ясувати інформацію щодо його професійної кваліфікації, зокрема відомості щодо спеціальної медичної підготовки, медичного стажу загалом, а також стажу роботи за відповідною спеціалізацією. Отримана інформація дозволить, по-перше, визначитися із тактичною лінією допиту та методами встановлення психологічного контакту, по-друге, надасть можливість оцінити позицію потерпілого щодо спричинення негативних наслідків для пацієнта через відсутність належних теоретичних та практичних навичок. Як нами зазначалося, також потрібно отримати відомості щодо технології надання медичної допомоги відповідного виду пацієнтам.

Після з'ясування загальних відомостей допитуваному ставляться питання щодо характеристики особи потерпілого, його індивідуальних фізіологічних особливостей та рис наявного патологічного процесу. Допитуваний має описати місце, час та обставини надання медичної допомоги відповідній особі; заходи діагностики, що були застосовані, а також медичні показання для їхнього застосування. Підозрюваний має пояснити взаємозв'язок отриманих результатів обстеження із обраною методикою лікування, пояснивши вплив на вибір кожного із показників дослідження.

Надалі детально має бути відновлена картина застосування лікувальних заходів: які, в який час, ким, на основі яких показників стану пацієнта. Якщо медичні маніпуляції проводилися не безпосередньо підозрюваним, слід з'ясувати чи був він зобов'язаний проконтролювати їх результати, а якщо ні, то на кого покладено такий обов'язок.

З'ясуванню підлягає інформація стосовно динаміки перебігу захворювання і відповідно лікування хворого. Яким чином вони контролювалися, чи проводилися дослідження щодо впливу медичних заходів на стан пацієнта, якщо так, то які були результати та яким чином корегувалася обрана методика лікування.

Після допиту підозрюваного щодо ходу лікувальної діяльності можна переходити до питання виникнення дефектів, що завдали шкоди здоров'ю чи життю пацієнта. З'ясується позиція допитуваного щодо виникнення недоліків у лікуванні та можливості їх усунення. Якщо відповідний дефект не було усунуто, то з чим це пов'язано. Підозрюваний допитується щодо характеру наслідків, які настали для пацієнта, чи вживалися заходи до їх виправлення, якщо так – ким, які та чому саме такі, якщо ні – то з яких причин. Нарешті, потрібно отримати свідчення підозрюваного щодо, по-перше, виникнення дефектів у наданні медичної

допомоги та причини їх неусунення в повній мірі та своєчасно. По-друге, щодо причин заподіяння відповідної шкоди для здоров'я чи життя пацієнта, причин їх несвоєчасної протидії тощо.

Серед орієнтовних питань, які ставляться при розслідуванні розглядуваної категорії справ під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, виділяють: чи вірно було встановлено діагноз хворому, якщо ні, то чим це зумовлено та до яких наслідків призвело; чи в повному обсязі було в умовах лікувального закладу було проведено обстеження хворого; чи відповідало застосоване лікування встановленому для хворого діагнозу; чи не було протипоказаним лікування, застосоване до хворого; чи мали місце порушення діючих інструкцій про лікування, які конкретно відхилення спостерігалися, до яких наслідків вони призвели і хто за відповідне порушення має нести відповідальність; чи правильно проводились післяопераційний догляд та лікування хворого¹³. Проте слід мати на увазі, що лікарі досить часто не визнають свою вину, знаючи про складність встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями, здійсненими при наданні медичної допомоги, та заподіяною для пацієнта шкодою. Тому не доводиться розраховувати на отримання об'єктивних та правдивих відповідей при допиті даної категорії осіб.

Під час допиту для встановлення істини доцільно пред'являти медичні документи, висновки експертних досліджень чи свідчення осіб, які суперечать позиції підозрюваного, з'ясовуючи причини таких розбіжностей. Вся отримана в ході допиту підозрюваного повинна бути детально та об'єктивно перевірена за допомогою співставлення із наявними доказами та розшукування нових.

Таким чином, власне план допиту підозрюваного при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неналежним виконання професійних обов'язків медичними працівниками можна подати у такій схемі: 1) допит особи у формі вільної розповіді, коли допитуваний повідомляє все, що йому відомо про обставини кримінального провадження; 2) допит підозрюваного у формі «питання-відповідь», коли ставляться як уточнюючі чи доповнюючі питання щодо повідомлених особою відомостей, так і питання, які стосуються нових обставин; 3) пред'явлення наявної в матеріалах досудового розслідування медичної документації, з метою викрити неправдиві показання допитуваного або отримати його пояснення стосовно їх змісту; 4) демонстрація закріплених процесуально показань потерпілого, інших свідків щодо факту надання медичної допомоги, в результаті якої особі заподіяно шкоду; 5) фіксація отриманих показань відповідно до кримінального процесуального закону шляхом протоколювання, аудіо- та відеофіксації з подальшою демонстрацією допитуваному.

¹ Порубов Н. И. Допрос на предварительном следствии / Н. И. Порубов // Публичное и частное право. – 2010. – Вып. II (VI). – С. 127–133. – С. 129.

² Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики: монография / В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с. – С. 73.

³ Удалова Л. Д. Допит як засіб процесуального доказування на досудовому слідстві / Л. Д. Удалова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецьк, 2002. – № 4. – С. 123–126. – С. 125–126.

⁴ Дулов А. В. Судебная психология / А. В. Дулов. – Минск. : Вышэйшая школа, 1975. – 462 с. – С. 96.

⁵ Лившиц Е. М. Тактика следственных действий / Е. М. Лившиц, Р. С. Белкин. – М. : Новый Юрист, 1997. – 176 с. – С. 97.

⁶ Луценко О. А. Расследование хищений в сфере банковской деятельности: научно-практическое пособие / О. А. Луценко. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1998. – 138 с. – С. 6–7.

⁷ Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: учеб. пособие / В. Е. Коновалова. – Х. : Консум, 1999. – 156 с. – С. 6.

⁸ Луценко О. А. Вказана праця. – С. 112.

⁹ Соловьев А. Б. Использование доказательств при допросе / А. Б. Соловьев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 101 с. – С. 5–6.

¹⁰ Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Весельський Віктор Казимирович. – К., 1999. – 212 с. – С. 20.

¹¹ Глазырин Ф. В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий: учеб. пособие / Ф. В. Глазырин. – Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1973. – 156 с. – С. 109.

¹² Ищенко П. П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П. П. Ищенко. – М. : Юрид. лит., 1990. – 160 с. – С. 39–40.

¹³ Селиванов Н. А. Справочник следователя. Выпуск третий. Практическая криминалистика: подготовка и назначение судебных экспертиз / Н. А. Селиванов. – М. : Российское право, 1992. – 320 с. – С. 166–167.

Резюме

Омельчук Л. В. Тактика проведення допиту підозрюваного під час кримінального провадження щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками.

Стаття присвячена актуальним питанням діяльності слідчого щодо підготовки та проведення допиту як однієї з найпоширеніших вербальних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Особу увагу приділено особливостям тактики проведення допиту підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого статтею 140 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: медичний працівник, допит, тактика допиту, неналежне виконання професійних обов'язків.

Резюме

Омельчук Л. В. Тактика проведения допроса подозреваемого в ходе уголовного производства относительно ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей медицинским работником.

Статья посвящена актуальным вопросам деятельности следователя по подготовке и проведению допроса в качестве одного из самых распространенных вербальных следственных (розыскных) действий. Особое внимание уделено особенностям тактики допроса подозреваемого в совершении преступления, предусмотренного статьей 140 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: медицинский работник, допрос, тактика допроса, ненадлежащее исполнение профессиональных обязанностей.

Summary

Omelchuk L. Tactic of interrogation of the criminal proceeding of rather inadequate performance of professional duties by health workers suspected of the course.

The article is devoted to topical issues of activities of the investigator for preparation and carrying out interrogation as one of the most widespread verbal investigative (search) actions. The special attention is paid to features of tactics of interrogation of the suspect of the commission of crime provided by article 140 Criminal Code of Ukraine.

Key words: health worker, interrogation, interrogation tactics, inadequate execution of professional duties.

УДК 343.2 (477)

О. А. ЧУВАКОВ

Олег Анатольевич Чуваков, кандидат юридических наук, доцент, доцент Одесского национального университета им. И. И. Мечникова

К ВОПРОСУ О ВИДАХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОСНОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В настоящее время, в связи с существенными изменениями в социально-политической, экономической, духовной и культурной жизни Украины произошли коренные изменения не только в структуре, динамике и содержании всей существующей преступности, но и изменился характер преступлений против украинского государства. Если прежде они характеризовались враждебной деятельностью отдельных граждан Украины, иностранных граждан или лиц без гражданства, то в современной действительности они нередко отражают стремление отдельных граждан или социальных групп, поддавшихся влиянию чуждой идеологии, или воздействию отдельных государств в осуществлении враждебной деятельности во вред внешней или внутренней безопасности нашего государства. Соответственно, в процессе осуществления такой преступной деятельности может иметь место посягательство, как на внутреннюю, так и внешнюю безопасность государства.

Подобная проблематика в части исследования преступлений против основ национальной безопасности Украины рассматривалась в трудах таких украинских ученых, как В. Ф. Антипенко, А. Ф. Бантишева, В. А. Глушкова, В. П. Емельянова, В. А. Липкана, М. И. Мельника, В. А. Навроцкого, А. В. Савченко, В. Я. Тация, М. И. Хавронюка, А. В. Шамара и др.

В связи с представленными положениями возникает необходимость в установлении основных критериев, определяющих наличие таких видов преступлений и, соответственно, видовых объектов, способствующих делению таких преступлений на соответствующие виды.

Установление видовых объектов преступлений против основ национальной безопасности Украины непосредственно связано с разрешением всевозможных проблем. Так, например, такие элементы рассматриваемых преступлений, как объективная сторона, субъективная сторона или субъект непосредственно находят свое проявление в признаках общественно опасного деяния, тогда как объект таких преступлений выявляется, в большинстве случаев, не обособленно, не изолированно от остальных элементов, а в процессе детального анализа таких признаков в их непосредственном проявлении.

Подобные сложности в определении объекта посягательства исследуемых деяний объясняются, в том числе, и отсутствием единообразного понимания в теории уголовного права видовых объектов преступлений, закрепленных в разделе I Особенной части Уголовного Кодекса Украины (далее УК).

Видовой объект преступления в качестве «существенного и специфичного признака»¹, устанавливаемого в процессе квалификации преступления, способствует разделению деяний на отдельные группы внутри конкретного раздела Особенной части УК, а его определение осуществляется в процессе детального анализа текста уголовно правовых норм, расположенных внутри того или иного раздела уголовного законодательства. Следовательно, «законодательной базой при этом является наименование анализируемой статьи Особенной части УК и, конечно, содержание, текст диспозиции самой статьи»². Процесс установления конкретной группы социально значимых благ или интересов в качестве видового объекта посягательства требует соблюдение целого ряда правил. Так, например, необходимо установить, какому благу или интересу причинен наиболее значительный вред, какой из указанных интересов представляется наиболее важным и т.п.

Согласно утверждению С. В. Дьякова, в основе классификации подобных преступлений должна лежать направленность источников угроз. В обобщенной форме эти источники угроз могут быть извне, внутри страны, а также иметь место в экономической сфере³.

Подобная версия деления таких преступлений на указанные виды представляется весьма обоснованной, но, тем не менее, не является доминирующей в теории отечественного уголовного права, о чем свиде-